

**Advies van het
Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
INBO.A.2009.105**

**Commentaar op motivatienota natuur, passende beoordeling en
ontheffingsdossier voor de inrichting van overstromingsgebieden
en oplossen van vismigratieknelpunten in het stroomgebied van de
Voer**

Nummer: INBO.A.2009.105
Datum: 18/05/2009
Auteur: Piet De Becker
Geadresseerde: Katia Nagels
Datum van Aanvraag: 6/04/2009
Aantal pagina's: 5

cc. Carl De Schepper, ANB Centrale diensten

Vraagstelling

In opdracht van VMM operationeel waterbeheer werd door Technum in maart 2009 een motivatienota natuur, een passende beoordeling en een ontheffingsdossier opgemaakt voor de inrichting van overstromingsgebieden en oplossen van vismigratieknelpunten in het stroomgebied van de Voer. Deze drie documenten werden aan ANB voorgelegd. Het INBO werd verzocht om deze drie documenten na te lezen op consistentie inzake de bepalingen rond de SBZ gebieden en te becommentariëren met het oog op de aanwezige ecologische waarden.

De Voer en haar belangrijkste zijriviertjes (Noorbeek, Veurs en Horstergrub) hebben tussen hun bron en 's Gravenvoeren geomorfologisch nog vrij natuurlijke kenmerken. Met uitzondering van de passage door de bebouwde kommen van 's Gravenvoeren en St. Martens Voeren is er nog ruimte voor vrije meandering, is de rivierbedding vrijwel over de gehele lengte natuurlijk, zijn de alluviale vlakten grotendeels onbebouwd en beschikbaar voor overstromingen en het alluviale valleiprofiel is nog intact. Bovendien situeert het hele gebied zich in de bovenloop van de Voer. De basisafvoer is bijgevolg nog vrij beperkt. Uiteraard dienen er zich forse piekdebieten aan. Het zijn de piekdebieten en de snelle afvoer ervan, die in combinatie met de twee voornoemde bebouwde kommen, voor problemen met wateroverlast zorgen.

In de Voer stroomopwaarts 's Gravenvoeren komt de grootste en beste gevestigde Vlaamse populatie rivierdonderpad voor (Vandelannoote et al. 1998).

Vismigratieknelpunten en waterberging in één dossier, wenselijk?

In de voorliggende documenten worden voorstellen voor het oplossen van vismigratieknelpunten in eenzelfde dossier behandeld met de aanleg van overstromingsgebieden. Het zijn nochtans twee totaal verschillende projecten die naar impact op het riviersysteem en naar techniciteit van ingrepen zeer weinig met elkaar te maken hebben. De indruk ontstaat dat het oplossen van de vismigratieknelpunten als mitigerende maatregel gebruikt wordt voor de negatieve impact als gevolg van het aanleggen van de overstromingsgebieden. Bij nauwkeurige lectuur blijkt dit nochtans geenszins het geval te zijn. Het oplossen van de vismigratieknelpunten heeft nergens uitstaans met de problematiek van wateroverlast. Het lijkt dan ook best om de twee projecten volledig gescheiden te behandelen om verdere verwarring te vermijden.

Integraal waterbeheer of "end of the pipe"-oplossingen??

De projecten die hier voorgesteld worden, drie gecontroleerde overstromingsgebieden of wachtbekkens hebben alle schijn van "end of the pipe"-oplossingen eerder dan oplossingen in de geest van integraal waterbeheer.

Gecontroleerd overstromingsgebied Ottegroeven: hier wordt op een valleilengte van 1 kilometer op zes plaatsen in de Voervallei telkens een dwarsdijk voorzien inclusief een knijpconstructie. Die moet piekdebieten aftoppen tot een niveau zodat geen overlast meer veroorzaakt wordt stroomafwaarts. Dat betekent onvermijdelijk dat de nu nog vrij meanderende rivier hier in zes stukken geknipt

wordt. Inderdaad kan de rivier nog vrij meanderen tussen de zes dijken en direct voor en na de dijken, maar telkens ter hoogte van de dijk- en knijpconstructies kan dit niet meer. Bovendien veroorzaken de knijpconstructies bij het aftoppen van piekdebieten veel hogere stroomsnelheden dan er ooit in de rivier zouden voorkomen zonder dat er dergelijke constructies op zouden voorkomen. Immers bij gelijkaardige piekdebieten zonder dijk of knijpconstructies treed nu de rivier buiten haar oevers waardoor er juist geen verder toenemende snelheid optreedt. De hogere stroomsnelheden als gevolg van de dijk- en knijpconstructies zullen aan de afwaartse zijde van de knijp, erosie tot gevolg hebben. Het is te verwachten dat hier erosiebeperkende maatregelen zullen dienen genomen te worden om te vermijden dat de constructies onderspoelen. Met of zonder erosiebeperkende constructies betekent dit een significante verandering in het geomorfologische proces van de waterloop en dus ook een habitataantasting voor de rivierdonderpad. Navraag bij de INBO visserijbiologen (Johan Coeck & David Buysse) leert dat dit een soort is die niet echt mobiel is en waarvoor stroomsnelheden erg belangrijk zijn. Het zijn vissen die bijzonder gevoelig blijken te zijn voor veranderingen in de geomorfologie van de rivier. Permanente drempels vanaf 20 cm blijken al voldoende om een negatieve impact te hebben op de habitatgeschiktheid. Natuurlijke barrières zoals boomstammen of grintdepots hebben een efemer karakter, betonnen drempels zijn permanent (zie o.a. Knaepkens et al. 2004). Met name dit deelproject zal zorgen voor habitatfragmentatie en -reductie, net het omgekeerde van wat beoogd wordt in het opheffen van de vismigratieknelpunten elders in dit gebied. Hierover wordt helemaal niets gemeld in geen enkel van de drie documenten. De impact van de dijken op het landschap wordt onterecht geminimaliseerd in de passende beoordeling (pg 16). Er wordt gesuggereerd dat ze allemaal "ter hoogte van bestaande structuren worden gesitueerd". Er is in dat project slechts één weg die de vallei kruist; de vijf andere dijken worden aangelegd op locaties waar een korte insteekweg aan de rand in de vallei loopt (toegangen tot weilanden) en twee dijken worden ingeplant naast twee bossen (de bosrand als "bestaande structuur" dus). Verder wordt gesteld dat er geen barrièrewerking en versnippering veroorzaakt wordt (pg 27) "... geen bijkomende ruimte wordt ingenomen. De geplande dijken worden natuurlijk ingericht en vormen geen onoverkomelijke barrière voor fauna-elementen". Dat is niet meer of niet minder dan een stelling van de auteur van het rapport, daarmee wordt geenszins aangetoond dat er geen versnippering of barrièrevorming is.

Het gecontroleerde overstromingsgebied Horstergrub: de bedoeling van dit deelproject is niet duidelijk. Hoewel de Horstergrub stroomafwaarts van de dorpskom in de Voer uitmondt, worden hier toch ook grootschalige werken voorgesteld. Het is niet duidelijk hoe werken op een waterloop die stroomafwaarts van een overstromingsgevoelige zone in de hoofdrievier uitmondt, toch kunnen bijdragen in het verminderen van het overstromingsrisico van een stroomopwaarts gelegen bebouwde kom.

Het gecontroleerd overstromingsgebied Veld: is het enige overstromingsgebied dat opwaarts van St. Martens Voeren wordt weerhouden. Alle andere locaties zouden een te kleine bijdrage leveren in het aftoppen van piekdebieten of zouden gelegen zijn in kwetsbare valleigedeelten (Noorbeek, Veursvallei). Eventueel zou de Noorbeek bekeken worden door de provincie Limburg in een tweede fase.

Gezien de landschappelijke en ecologische waarde van de voerstreek en gezien het gebied de belangrijkste Vlaamse restpopulatie van rivierdonderpad huisvest, mag hier toch minstens verondersteld worden dat er op een integrale manier naar oplossingen voor wateroverlast wordt gezocht. Zeker voor wat de rivierdonderpad betreft zijn er redenen genoeg om hier omzichtig te werk te gaan. Maar daarnaast is de bijzonder grote landschappelijke en ecologische samenhang van het gebied van die aard dat zeker hier een integrale aanpak ten zeerste aan te bevelen is. In het decreet integraal waterbeleid wordt er gesteld dat men dient te streven naar gecoördineerd en geïntegreerd ontwikkelen, beheren en herstellen van watersysteem.

Dat betekent dat er wordt gekeken naar het spreiden van de overstromingen op tal van plaatsen in het bekken van de Voer over het ganse grondgebied van de gemeente Voeren. In een studie van Aeolus (2005) werden verschillende potentiële overstromingslocaties niet weerhouden omdat ze ecologisch niet geschikt zouden zijn (Veurs- en Noorbeekvallei). Bij nazicht van deze studie blijken de gevoelige vegetaties zich op de valleiflanken te bevinden en niet in de overstromingszones. De afweging om die valleigedeelten niet bij het oplossen van de overstromingsproblematiek te betrekken (ontheffingsdossier pg 10) lijkt bijgevolg niet echt op een onweerlegbare basis te berusten. Er werden in een studie van Libost (2008) nog een aantal andere potentiële overstromingsgebieden bekeken maar verworpen omwille van de beperkte bijdrage in het aftoppen van de piekdebieten. In die studie is er echter niet ingegaan op een maximale spreiding van de waterbeheersing over het ganse bekken. Hier werd een keuze gemaakt voor een beperkt aantal locaties waar zo maximaal mogelijk kon geborgen worden. Dat heeft als voordeel dat het project overzichtelijk is, maar het doet afbreuk aan de principes van integraal waterbeheer.

Bij een integrale aanpak wordt er gestreefd naar een zo groot mogelijke spreiding van de overstromingen zodat de overstromingsduur, - diepte en frequentie zo laag mogelijk gehouden wordt en de sedimentatie zich uitspreid over een grote oppervlakte en zodoende een minimale impact heeft.

Vragen die noodzakelijk zijn bij een integrale aanpak

Een hele reeks vragen dringen zich op om een echt integraal project mogelijk te maken waarbij de veiligheid en het vermijden van schade in de bebouwde kernen als harde randvoorwaarde geldt en waarbij de kansen op het behoud en optimale ontwikkeling van de Voer als ecologisch belangrijke waterloop gegarandeerd kan blijven:

- Is er een overzicht te vinden van de bijdragen van de verschillende deelriviertjes (Veurs, Noorbeek, stroomopwaartse tak van de Voer) in de vorming van het wateroverlastprobleem? Dat is cruciale informatie als er moet nagegaan worden hoe de waterbeheersingsaanpak dient gespreid te worden.
- Bestaat er duidelijkheid over wat juist met wateroverlast bedoeld wordt? Er wordt gesteld dat er overstromingen zijn in 's Gravenvoeren met een retourperiode van eenmaal om de twee jaar. Betekent dit dat er dan al schade optreedt of staat er dan enkel water in de straten? Vanaf welk debiet en bij welke retourperiode ontstaat er effectief schade aan woningen?

- Er wordt gesteld dat er een veiligheidsniveau van 1/25 tot 1/50 jaar nagestreefd wordt? Aangezien dit een nogal grote marge is moet er duidelijkheid komen over welk niveau men juist wil halen. Pas dan is het mogelijk om het te bergen volume potentieel overstromingswater te gaan berekenen. Pas dan is het mogelijk om op constructieve manier mee te denken om spreiding van de oplossing in het hele stroombekken te onderzoeken en haalbare alternatieven voor te stellen. Pas dan is er een evenwichtige discussie mogelijk.
- Worden er initiatieven genomen om snelle oppervlakkige afstroming te beperken over de hele oppervlakte van het bekken (infiltratiebekkens, akkerranden, grasstroken, ...)?

Conclusie:

De voorliggende motivatienota natuur, passende beoordeling en ontheffingsdossier bevatten onvoldoende verantwoording voor het vermijden van negatieve impact op de huidige populatie rivierdonderpad in het stroomgebied van de Voer. Bovendien is dit project geen voorbeeld van een integrale aanpak van de problematiek van wateroverlast. Nochtans lijkt die mogelijk te zijn, maar dan moeten er bijkomende metingen en studiewerk gebeuren.

Referenties:

Aeolus 2005. Ecologische inventarisatie en visievorming van het stroomgebied van de Voer

Knaepkens G, Verheyen E, Galbusera P. & Eens M. 2004 The use of genetic tools for the evaluation of a potential migration barrier for the bullhead. *Journal of Fish Biology* (2004) 64, 1737–1744.

Libost 2008. Ontwerp van gecontroleerde overstromingsgebieden en het oplossen van vismigratieknelpunten in het stroomgebied van de Voer.,

Vandelannoote, A.; Yseboodt, R.; Coeck, J. (1998). Atlas van de vlaamse beek- en riviervissen. *Twee*. Water, Energie en Leefmilieu (WEL): Wijnegem : Belgium. 303 pp.